

Uspostava jedinstvenog softverskog sustava knjižnica fakulteta Sveučilišta U Zagrebu, znanstvenih instituta te Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu

Irena Petrijevčanin Vuksanović

Voditeljica Središnjeg projektnog tima za implementaciju integriranog knj. softvera Aleph, knj. savjetnica za informatizaciju

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, Hrvatske bratske zajednice 4, Zagreb

E-mail: ivuksanovic@nsk.hr

Sažetak – U Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu traje implementacija na knjižnični softver Aleph. U proces su uključene i knjižnice Sveučilišta u Zagrebu te znanstvenih instituta, koje su do sad svoje poslovanje temeljile na različitim knjižničnim sustavima. Integriranjem knjižnica u jedinstveni sustav na istoj programskoj osnovi omogućit će učinkovitije upravljanje građom kao i pristup podacima neovisno o korisnikovoj lokaciji.

Ključne riječi – Implementacija, knjižnični softver Aleph, Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, Sveučilište u Zagrebu, znanstveni instituti

1. UVOD

Knjižnice unutar Sveučilišta u Zagrebu do sad su koristile razne knjižnične softvere (primjerice, Medved, ISIS, SAND, Crolist i dr.) što je onemogućavalo uspostavu jedinstvenog knjižničnog sustava između Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, fakultetskih i knjižnica znanstvenih instituta. Trenutačno u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu (NSK) te knjižnicama 24 fakulteta unutar Sveučilišta u Zagrebu i knjižnicama 12 znanstvenih instituta traje projekt implementacije knjižničnog softvera Aleph. Projektom implementacije knjižničnog sustava Aleph u Hrvatskoj trenutačno je obuhvaćeno ukupno 44 visokoškolske knjižnice. Projektni plan izvodi se u okviru 36 institucija.

NSK je preuzela ulogu koordinatora postupka implementacije knjižničnoga sustava Aleph te u skladu s tim obveze nadziranja sustava, edukacije osoblja za rad s novim sustavom, instalacije klijenata, prikupljanja i praćenja podataka za konverziju, analize testiranja u svim etapama postupka implementacije, osiguranja sigurnosne zaštite podataka na razini sustava te osiguranja i održavanja sustava za potporu knjižnicama korisnicama sustava. Knjižnice fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i znanstvenih instituta imale su zadaću pripremiti svoje podatke za konverziju i migraciju, dostaviti opis kataloga te obavljati testiranje svoga sustava u svim etapama postupka implementacije.

Tablica 1. Knjižnice Sveučilišta u Zagrebu i knjižnice znanstvenih instituta uključene u implementaciju knjižničnog softvera Aleph

FAKULTETI	
1.	Akademija dramskih umjetnosti
2.	Akademija likovnih umjetnosti
3.	Arhitektonski fakultet
4.	Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet
5.	Fakultet kemijskog inženjerstva i tehnologije
6.	Fakultet strojarstva i brodogradnje, Knjižnica
7.	Farmaceutsko-biokemijski fakultet
8.	Filozofski fakultet Družbe Isusove – knjižnica Juraj Habdelić
9.	Hrvatski studiji
10.	Geodetski fakultet
11.	Građevinski fakultet
12.	Grafički fakultet
13.	Katolički bogoslovni fakultet (2 knjižnice) (Katolički bogoslovni fakultet Zagreb, Područni studij Katoličkog bogoslovnog fakulteta Rijeka)
14.	Medicinski fakultet (4 knjižnice) Središnja medicinska knjižnica, Medicinska knjižnica Petrova, Medicinska knjižnica Rebroy Škola narodnog zdravlja "Andrija Štampar"
15.	Metalurški fakultet, Sisak
16.	PMF (6 knjižnica) Kemijski odsjek Središnja biološka knjižnica

Središnja geofizička knjižnica Središnja geografska knjižnica Središnja geološka knjižnica Središnja knjižnica za fiziku
17. Pravni fakultet (2 knjižnice) Biblioteka Pravnog fakulteta Pravni fakultet, Studij za socijalni rad
18. Prehrambeno-biotehnoški fakultet, Regionalna knjižnica
19. Rudarsko-geološko-naftni fakultet
20. Stomatološki fakultet
21. Šumarski fakultet
22. Tekstilno-tehnoški fakultet, Zagreb
23. Tekstilno-tehnoški fakultet, Varaždin
24. Veterinarski fakultet
INSTITUTI
1. Institut za arheologiju
2. Institut za međunarodne odnose
3. Staroslavenski institut
4. Ekonomski institut
5. Institut za fiziku
6. Hrvatski institut za povijest
7. Brodarski institut
8. Institut za filozofiju
9. Energetski institut "Hrvoje Požar"
10. Institut društvenih znanosti "Ivo Pilar"
11. Institut za antropologiju
12. Institut za elektrotehniku – KONČAR –

2. STRUKTURA I POSTAVKE SUSTAVA

Knjižnični softver Aleph temeljen je na Unicode-u, tako da daje višejezičnu podršku. Modularan je kao i većina integriranih knjižničnih sustava i značajno konfigurabilan. Uspješna implementacija integriranog knjižničkog sustava najvećim dijelom, u ovom slučaju, ovisi o pitanju kako prebaciti postojeće podatke iz jednog sustava u drugi. Stoga je pri migraciji potrebno premostiti različitost.

U NSK koristi se MARC 21 kao oblik zapisa bibliografskih podataka. Knjižnični softver Aleph ima bogatu tradiciju opsluživanja knjižnica i knjižničnih konzorcija diljem svijeta.* Ovaj softver omogućuje konfiguraciju sustava na način da podržava većinu knjižničnih poslovanja zahvaljujući mogućnosti stvaranja unikatnih procesa i tokova rada, što nije slučaj s nekim od do sada korištenih knjižničnih softvera.

* <http://www.exlibrisgroup.com/category/Aleph>

Konfiguracija sustava napravljena je uzimajući u obzir specifičnosti poslovanja knjižnica sastavnica sustava. Definirane su postavke migriranja bibliografskih zapisa, korisničkih usluga, obrade građe, nabave i kontrole pristizanja građe te profili za rad u sustavu.

Unutar NSK ustanovljen je sustav pružanja tehničke podrške knjižnicama sastavnicama zajedničkog sustava. Za zajednički knjižnični sustav dobiven je međunarodni standardni kod za bibliografsku bazu. Za bibliografsku bazu knjižnica Sveučilišta u Zagrebu "Network development & MARC standards office Library of Congress" odredio je kod HR-ZaZAG, dok je za svaku knjižnicu sastavnicu zajedničkog sustava Aleph dobiven međunarodni identifikacijski kod za ustanovu. Cjeloviti popis ustanova i pripadajućih kodova moguće je pretraživati pomoću tražilice na adresi: <http://www.loc.gov/marc/organizations/org-search.php>

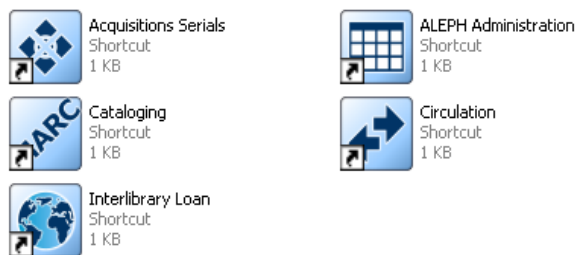
Aleph je klijent/server aplikacija koja na serverskoj strani podržava razne Unix i Unixoidne operacijske sustave. U NSK Aleph je instaliran na poslužitelju s 64-bitnim UltraSPARC IV procesorom i operacijskim sustavom Sun Solaris 10. Za pohranu svih bibliografskih zapisa na serveru Aleph koristi Oracle 10 bazu podataka i XML.

2.1. Aleph client

Klijentski dio Alepha je modularna Windows aplikacija u kojoj rade djelatnici knjižnice. Četiri modula pokrivaju pojedine segmente poslovanja knjižnice: Acquisitions/Serials, Cataloging, Circulation, Interlibrary Loan (trenutačno se ne koristi u NSK), a peti modul, Administration, je namijenjen za administraciju Alepha, te ga koriste sistemski knjižničari.

U NSK je klijent instaliran na jednom računalu s operacijskim sustavom Windows Server 2003, te ga svi djelatnici na svojim računalima pokreću s dijeljenog mrežnog diska, dok je u ostalim knjižnicama sastavnicama klijent instaliran izravno na osobna računala s operacijskim sustavom Microsoft Windows XP.

Sučelje klijenta je na engleskom jeziku, ali ga je moguće – kroz modul Administration – u cijelosti prevesti.

Slika 1. Moduli Aleph klijenta

2.2. Nabava / Serijske publikacije

Modul nabave predstavlja modul namijenjen naručivanju, fakturiranju, potraživanju i prijemu građe, te radu sa serijskim publikacijama.

Mogućnosti koje pruža i njegove glavne karakteristike su:

- Narudžba, izrada računa, reklamacija te prijem svih vrsta građe
- Izravan pristup bibliografskim i podacima o posjedovanju kao i informacijama o narudžbama, financijama i dobavljačima
- Proširena upotreba EDI (Electronic Data Interchange) protokola
- Podržava MARC 21 standard za obrazac predviđenog pristizanja
- Preuzimanje već postojećeg obrasca kontrole pristizanja koje je unio neki drugi korisnik (druga knjižnica)
- Mogućnost centralizirane ili decentralizirane kontrole pristizanja
- “Undo” (vraćanje prethodnog) stanja pristiglog sveščića
- Napredne funkcije vezane uz uvez pojedinih primjeraka i stvaranje novonastalog sveska

2.3. Katalogizacija

Modul katalogizacije omogućuje korisniku stvaranje i mijenjanje bibliografskih i normativnih zapisa. Mogućnosti koje pruža i njegove glavne karakteristike su:

- Uređivanje, preuzimanje i izradba bibliografskih, normativnih te zapisa o posjedovanju u MARC formatu
- Potpuna Unicode (UTF-8) podrška
- Istodobna podrška MARC i ostale bibliografske formata
- Provjera valjanosti MARC zapisa
- Globalna promjena baze po poljima, potpoljima ili prema bilo kojoj riječi
- Velike mogućnosti pri razmjeni zapisa (preuzimanje i slanje zapisa)
- Upravljanje URL-ovima u bibliografskim zapisima
- Upravljanje digitalnom građom

2.4. Cirkulacija

Kroz modul cirkulacije obavlja se dio knjižničnog poslovanja koji uključuje izravno pružanje knjižničnih usluga korisnicima. Mogućnosti koje pruža i njegove glavne karakteristike su:

- Prilagodljiva politika posudbe
- Jednostavna izradba zapisa o korisniku kroz preuzimanje iz drugih baza i formata
- Podrška zahtjevima za fotokopiranje

- Integrirana s modulom međuknjižnične posudbe
- Integrirani sustav plaćanja
- Integrirana izvan mrežna posudba
- Sveobuhvatna statistika posudbe i izradba izvješća
- Detaljna kontrola financijskog poslovanja posudbe
- ALEPH sučelje za automatiziranu posudbu (self-check) s ugrađenom podrškom za SIP2 protokol

2.5. Web OPAC

OPAC (Online public access catalog). Karakteristike Alephovog OPAC-a su:

- Pretraživanje drugih baza podataka korištenjem Z39.50
- SFX kontekstualno-osjetljivo pretraživanje
- Pretraživanje cjelovitih tekstova
- Jednostavne mogućnosti pronalaženja i pregledavanja digitalne građe
- Upravljanje i zaštita metapodataka
- Višejezična i na više pisama podrška bazirana na Unicodu
- Mogućnost prilagođavanja servisa pojedinim korisnicima
- Podrška za međuknjižničnu posudbu

Record 1 out of 1

Book Number	000034121
LC no.	QL685.5.B8 B57 1990
Record Format	Monograph
	GV
ISBN	0771888724 (set)
Geographic Area	n-cn-bc
Title	The Birds of British Columbia / by R. Wayne Campbell ... [et al.]
Imprint	Victoria, B.C. : Royal British Columbia Museum in association with Environment Canada,
Descr.	v. <1-2> : ill., col. maps ; 32 cm.
Bibliogr.	Includes bibliographical references and index.
Contents	Incomplete contents:v. 1. Nonpasserines, introduction, and loons through waterfowl – v. 2. woodpeckers.

Slika 2. Izgled bibliografskog zapisa u OPAC-u

2.6. Administracija

Većina postavki Alepha je definirana u konfiguracijskim datotekama, tzv. “Aleph tabelama”, koje se nalaze na samom serveru. Modul administracije služi za administriranje cjelokupne Aleph aplikacije, te u njemu rade sistemski knjižničari. Kroz modul je moguće:

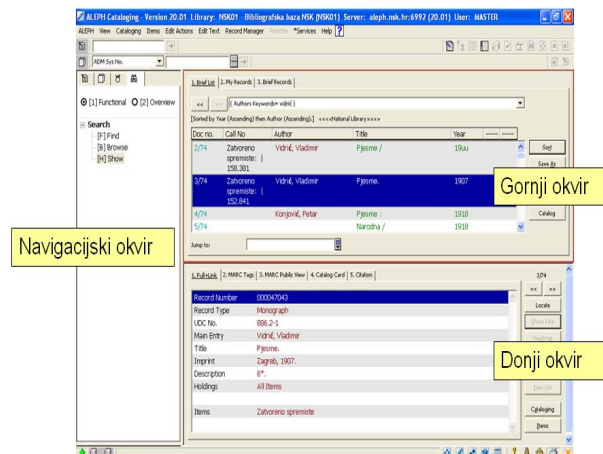
- pokretati i zaustavljati pojedine servise
- mijenjati postavke jezika
- prevoditi sučelje
- dodavati i mijenjati profile korisnika
- povećavati i smanjivati ovlasti djelatnika
- mijenjati postavke prikaza zapisa

Ipak, veliki dio postavki Alepha nije moguće konfigurirati kroz modul Administration, već isključivo izravno na serveru.

3. TERMINOLOGIJA

3.1. Knjižnica

Pod terminom knjižnica u knjižničnom sustavu Aleph, misli se na lokalni Unix direktorij koji ima poddirektorije/datoteke za prikaz podataka iz Oraclovih tablica. Knjižnica je također okruženje definirano u datotekama tog direktorija. Primjerice, *bibliografska knjižnica* je okruženje temeljeno na lokalnom direktoriju s datotekama koje definiraju funkcionalnosti katalogizacije i pretrage. *Administrativna knjižnica* uključuje datoteke koji definiraju nabavu, cirkulaciju, kontrolu serijskih i ostale administrativne funkcije. Termin knjižnice razmjenjiv je s terminom baze podataka. Tako je NSK01 (bibliografska baza NSK) prikazni okvir za bibliografske podatke Nacionalne knjižnice pohranjene u Oraclovim tablicama, dok je primjerice, NSK50 prikazni okvir za administrativne podatke te iste knjižnice. *Bibliografska knjižnica* je dakle Unix direktorij koji sadrži razne tablice sustava Aleph i druge datoteke koje definiraju prikaz i funkcionalnosti.

Slika 3. Osnovna navigacija

3.1.1. Podknjižnica

Najmanja administrativna jedinica – izdvojeni dio ADM knjižnice. Primjerci, narudžbe, pretplate, posudbe i ostalo poslovanje se cjelokupno obavlja na razini podknjižnice. Svaka podknjižnica može imati svoju vlastitu cirkulacijsku politiku. Ovlaasnice se također ne moraju dodjeljivati na razini cijele knjižnice, nego i na razini samo podknjižnice

3.1.2. Kolekcija/signatura

Unos kolekcije i signature nekom primjerku je opcionalan. Mogu se unositi da točno opišu lokaciju police nekog primjerka u knjižnici. Svaka podknjižnica ima svoj vlastiti skup mogućih kolekcija i lokacija.

4. ZAKLJUČAK

Knjižnice unutar Sveučilišta u Zagrebu do sad su koristile razne knjižnične softvere. Iz tog razloga knjižnice unutar Sveučilišta u Zagrebu do sada nisu bile funkcionalno povezane u svom poslovanju, što je rezultiralo nedovoljnom efikasnošću u nabavi informacijskih izvora (baza podataka) te njihovoj obradi i korištenju. Ako implementacija integriranog knjižničnog softvera Aleph u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu bude dobro provedena mogu se stvoriti osnovni preduvjeti za izgradnju baza podataka za sve uključene knjižnice na jedinstvenoj programskoj osnovi. To bi u konačnici trebalo rezultirati podizanjem razine poslovanja knjižnica u sustavu, povećanjem racionalnosti i efikasnosti rada, ubrzanjem radnih procesa te omogućavanjem kvalitetnijih usluga korisnicima.